

Oświata w otoczeniu burzliwym

Migotliwe konteksty i perspektywy rozwoju współczesnej edukacji

NR 2581

40 LAT
UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO

Oświata w otoczeniu burzliwym

Migotliwe konteksty i perspektywy rozwoju współczesnej edukacji

Redakcja naukowa

Halina Rusek, Alina Górniok-Naglik, Jadwiga Oleksy

Redaktor serii: Publikacje Wydziału Nauk o Edukacji
Robert Mrózek

Recenzent
Zenon Jasiński

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Halina Rusek</i>)	9
--	---

Zawirowania i konteksty współczesnej edukacji

Zbigniew Kwieciński	
Pedagogika i wychowanie po 11 września	15
Krystyna Duraj-Nowakowa	
Poszukiwanie ładu w edukacji. Refleksje humanistyczne o migotliwych kontekstach społeczno-kulturowych	22
Stanisław Palka	
Nauki pedagogiczne a stabilizowanie oświaty w otoczeniu burzliwym	34
Piotr Błajet	
O potrzebie perspektywy antropologicznej w edukacji	42

Współczesna edukacja w perspektywie socjologicznej

Jitka Skopalová	
Sociologie deviantního chování — mechanismus nálepkování	51
Andrzej Kasperek	
Kultura przedsiębiorczości w czasach burzliwych. Refleksje socjologa	61
Jadwiga Mazur	
Pokolenie transformacji — między nadzieją a zagrożeniami	71
Antonín Staněk	
Evropská dimenze a výchova k občanství	82
Izabela Pietrzak	
Szkoła wobec kwestii bezrobocia. Prozatrudnieniowa i socjalna działalność szkoły szansą dla dzieci z rodzin dotkniętych bezrobociem	90

Przemiany kulturowe w otoczeniu burzliwym

Hanna Zielińska-Kostyło	
Jakie rozwiązania oferuje nam edukacja w czasie permanentnego kryzysu kultury?	103
Alina Górniok-Naglik	
Miejsce kultury w edukacji	125
Urszula Morszczyńska	
Aksjologiczne punkty odniesienia subkultury młodzieżowej.	133
Jadwiga Uchyla-Zroski	
Muzyka techno i jej wartości w świetle burzliwych przemian kulturowych . . .	143
Wiesława A. Sacher	
Aksjologiczny chaos medialnej akulturacji muzycznej dzieci i młodzieży. . . .	151
Anna Ulwańska	
Emisja głosu — profesjonalne kształcenie w kontekście przekazu estetycznego współczesnych mass mediów	160
Bogumiła Tarasiewicz	
Koncerty szkolne — między edukacją a komercją	167

Między nauczycielem a uczniem — w stronę efektywnej komunikacji

Andrzej Twardowski	
Dlaczego nauczyciele mają trudności w porozumiewaniu się z uczniami? . . .	179
Ilona Nowakowska-Buryła	
Rozwijanie samodzielności poznawczej warunkiem przygotowania uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym.	191
Beata Oelszlaeger	
Kształcenie do zadawania pytań	207
Małgorzata Bortliczek, Izabela Łuc	
Obraz szkoły w wypowiedziach dzieci	218
Sylwia Jakubiec	
Nauczyciel i uczeń w elektronicznej sieci — ewolucja kontaktów interpersonalnych	235
Edyta Skoczyła-Krotka	
Wokół współczesnej edukacji językowej dziecka	244

Problemy zawodu nauczycielskiego

Małgorzata Zalewska-Bujak	
Obraz i przemiany zawodu nauczyciela w trzecim tysiącleciu	253
Lidia Wollman	
Podmiotowość nauczycieli, czyli wolność upozorowana	264

Joanna Kulesza	
Awans zawodowy nauczyciela w latach 2000—2004. Przemiany podstaw prawnych	272
Ewa Ogrodzka-Mazur	
Konstruowanie przez nauczycieli sytuacji aksjologiczno-edukacyjnych w kształceniu zintegrowanym	279
Jadwiga Oleksy, Małgorzata Romanowska	
Wybrane aspekty trudności adaptacyjnych nauczycieli pierwszego szczebla kształcenia podstawowego do warunków edukacji zintegrowanej	288
Renata Reclik	
Wiedza merytoryczna z zakresu matematyki studentów edukacji wczesnoszkolnej .	299

Uczeń w szkole – perspektywy i zagrożenia jego rozwoju

Mariola Marszałek, Aleksandra Minczanowska	
Znaczenie klasy szkolnej w rozwoju podmiotowej orientacji dziecka w klasach I—III	313
Bogusława Cholewa-Gałuszka	
Wdrażane i planowane działania na rzecz „zapewnienia odpowiedniej jakości edukacji” wynikające z Narodowego Planu Działań na Rzecz Dzieci 2004—2012 „Polska dla Dzieci”.	322
Ewa Jędrzejowska	
Uczeń z dysleksją rozwojową jako wyzwanie edukacyjne	330
Małgorzata Kuć	
Nieprawidłowe środowisko wychowawcze jako czynnik kryminogenny	337
Łucja Dawid	
O (nową) humanizację edukacyjnej przestrzeni szkoły	345
Sławomira Sadowska	
Wizerunek osób niepełnosprawnych w społeczeństwie a realizacja powinności szkół w poznawczej redefinicji pojęcia „osoba niepełnosprawna”	353
Marta Hozer, Marek Koćmiel	
Demograficzne, ekonomiczne i kulturowe uwarunkowania wyników egzaminów maturalnych w 2005 roku. Województwo śląskie na tle pozostałych województw .	367

Edukacja medialna – wizje i zagrożenia

Tatiana Kłosińska	
Wczesna edukacja medialna i jej uwarunkowania	381
Izabela Bieńkowska	
Komputerowe wspomaganie kształcenia uczniów klas młodszych	391
Renata Koziół	
Komputerowe wspomaganie procesu kształtowania umiejętności arytmetycznych uczniów klas I szkoły podstawowej	397

Yevheniya Smyrnova-Trybulska Szkoła przyszłości w społeczeństwie informacyjnym	407
Małgorzata Drost Kontrowersje wokół podręczników kształcenia zintegrowanego.	425

Instytucje edukacyjne w zmieniającej się rzeczywistości cywilizacyjnej

Kazimierz Denek Uniwersytet w Europie wiedzy	439
Wiesława Walkowska Kształcenie wyższe w kontekście umiejętności kluczowych	451
Danuta Kurzyńska-Chmiel Organizacja szkoły lub placówki oświatowej na podstawie wewnętrznych źródeł prawa	462
Beata Przyborowska Kultura organizacyjna wysokiej tolerancji niepewności w instytucjach edukacyj- nych	471
Bronisława Dymara Poszukiwanie ładu umysłu i serca w przestrzeniach szkoły, edukacji i codzien- nego życia	479
Danuta Uryga Mała wiejska szkoła jako teren obywatelskiego nieposłuszeństwa	492

Wprowadzenie

Pojęcie „otoczenie burzliwe” zrodziło się na gruncie teorii organizacji i określa otoczenie, czy inaczej środowisko, w którym występuje wysoki stopień niepewności, gwałtowne zmiany kulturowe, w tym także zmiany skali wartości i zachowań dużych grup ludzi, zmiany demograficzne, zmiany warunków bytowych społeczeństw. Powszechnie uważa się, że żyjemy w takim burzliwym otoczeniu, którego niestabilność dotyka wszystkich wymiarów ładu społeczno-kulturowego. Częścią tego ładu jest oświata, która odzwierciedla go, współtworzy, pozostaje pod jego wpływem i razem z nim podlega procesowi kształtowania się nowej racjonalności — postmodernistycznego czy ponowoczesnego przełomu.

Ponowoczesność jest trudna, zrodziła się z potrzeby rewizji założeń modernizmu, napiętnowania jego skutków w różnych sferach życia, stawiania nowych pytań. Jest próbą życia z ambiwalencją, napięciem, sprzecznością. Jej podstawowe hasła to wolność, różnorodność, pluralizm, brak zaufania do „wielkich projektów”. Ponowoczesność to także zgoda na wieloznaczność, lokalność, wielość częściowych perspektyw, zgoda na człowieka wielowymiarowego, złożonego, często wewnętrznie skłóconego z sobą samym, zdeintegrowanego. Perspektywa ponowoczesna budzi obawy o to, że może się okazać perspektywą przede wszystkim zagrożeń i złudzeń z ich poważnymi konsekwencjami: destrukcją prawdy, rozproszeniem, inwazją powierzchownego życia, kultury popularnej opartej na rozrywce i konsumpcji, chaosem kulturowym. Budzi też jednak nadzieję, ponieważ stwarza okazję do wielości i różnorodności rozwiązań, swobody w poszukiwaniach. Postmodernistyczni teoretycy piszą o końcu człowieka, podają w wątpliwość wszelkie systemy wartości jako arbitralne i determinujące jednostkę ludzką, piszą o człowieku, który odczuwa przede wszystkim pragnienie wolności od wszelkich prawd narzucanych z góry, który chce, aby moralność była jego własnym wyborem.

Jaki jest najważniejszy wymiar postmodernistycznego czy ponowoczesnego świata? Większość z nas gotowa jest odpowiedzieć jednym słowem — zglobalizowany. To przecież koncepcja globalnej wioski miała charakteryzować świat końca XX wieku, kiedy media elektroniczne miały radykalnie zmniejszyć odległość między ludźmi, zredukować ich izolację i jednocześnie przywrócić im pierwotne samopoczucie mieszkańców wioski lub członków plemienia. W innym miejscu znajdziemy określenie, że globalizacja to zespół dokonujących się na naszych oczach procesów, które tworzą jeden wspólny świat. Czy tak już się stało? Czy już żyjemy w globalnej wiosce? Czy jesteśmy członkami ponowoczesnego, zglobalizowanego świata i uczestniczymy w globalnej kulturze? Na te pytania nie znajdziemy jednoznacznej odpowiedzi, choć większość znawców problemu nie ma wątpliwości co do tego, że proces globalizacji trwa i nabiera przyspieszenia. Współczesny świat przeszedł od systemu zbudowanego na podziale do systemu zbudowanego na integracji. Globalizacja obejmuje coraz więcej sfer naszego życia — polityczną, ekonomiczną, militarną, kulturalną. Jest procesem podobnym do procesu przyrodniczego, którego się nie ocenia — można powiedzieć, że jest przyjemny lub nieprzyjemny, ale nie można powiedzieć, czy jest dobry czy zły, bo oceny moralne trudno wyrażać wobec procesów tak żywiołowych, jak globalizacja. Jest to proces nieodwracalny. Za głównych „agentów” globalizacji uznawane są przede wszystkim telewizja i Internet, oferujące różnym społecznościom, narodom, grupom standardy kulturowe i określone wzory zachowania.

Mówi się o tym, że wiek XXI jest wiekiem kultury. Ryszard Kapuściński w wykładzie na ostatnim Kongresie Kultury Polskiej stwierdził, że o ile w dawnych dziejach ludzkości największą wartością była ziemia, potem maszyna, o tyle w nowoczesnej cywilizacji taką wartość stanowi umysł ludzki — jego zdolności poznawcze i kreatywne. Aby umysł ten miał dogodne warunki rozwoju, musi rozwijać się w otoczeniu kulturalnym najwyższej jakości. Nie wszyscy mogą w takim otoczeniu funkcjonować, a zatem świat dojrzeje do nowego podziału — nie tylko na bogatych i biednych, ale także na tych, którzy będą mieli dostęp do wiedzy i kultury, oraz tych, którzy takiej możliwości będą pozbawieni, a tym samym skazani na marginalność i drugorzędność.

Czym zatem jest globalizacja: wielkim „wyzwolicielem” czy wielkim „dyktatorem”? Znawcy twierdzą, że jednym i drugim. Jedno wiemy na pewno — globalizacja to nieunikniona teraźniejszość i przyszłość, a także nadzieja dla wielu krajów i ich mieszkańców. Dopiero w przyszłości znajdziemy odpowiedź na pytanie, czy ockniemy się kiedyś w jednolitym gospodarczo, politycznie i kulturowo świecie, czy wprost przeciwnie — świat nabierze jeszcze większej różnorodności, barwności i zaoferuje jednostkom do wyboru niespotykaną skalę możliwych sposobów życia. Ta druga wizja wydaje się pewniejsza, pogłębiający się nieustannie proces globalizacji wyzwolił bowiem zapotrzebowanie na różne lokalne i jednostkowe tożsamości; w odrębności, różnorodności i lokalności ludzie szukają schronienia przed globalizacją.

Integralnym elementem zmian, jakie niesie z sobą ponowoczesny, zglobalizowany świat, jest edukacja. Kolejny raz poszukujemy modelu szkoły i edukacji przyszłości, zadajemy sobie pytania, jaka ma być nowoczesna szkoła, nowoczesne wychowanie, nowoczesny nauczyciel; jak przygotować dzieci i młodzież do radzenia sobie z burzliwością otoczenia, z niepewnością, w jakiej nieustannie żyją. Przed szkołą staje zadanie przygotowania młodzieży do życia i funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym i gospodarce opartej na wiedzy, do nabycia przez nią takiej kompetencji kulturowej, która umożliwiłaby efektywne współdziałanie ludzi z sobą, mimo istniejących między nimi różnic. Znaczący problem nie mają wątpliwości co do tego, jaka powinna być współczesna dobra szkoła. Ta instytucja nie tylko powinna wyposażyć uczniów w wiedzę, ale przede wszystkim kształcić ich postawy i umiejętności, nakłaniać do samodzielnego podejmowania decyzji, kreatywności, elastyczności, wykorzystywania nowoczesnych technologii do nauki i do pracy. Dobra szkoła powinna pomagać uczniom w poszukiwaniu sensu życia, stać u boku rodziny, której ważnym zadaniem jest wychowanie młodego pokolenia. Czy te wymagania wobec nowoczesnej szkoły można pogodzić z koniecznością realizowania programu szkolnego, poszerzania wiedzy uczniów? Czy możliwe jest wykreowanie takiej szkoły w nieustannie zmieniającym się otoczeniu społeczno-kulturowym? Na te i szereg innych pytań postanowili odpowiedzieć autorzy poszczególnych rozdziałów niniejszego opracowania. Ich rozważania koncentrują się wokół zagadnienia oświaty w otoczeniu burzliwym w wymiarach:

a) edukacyjnym:

- aksjologiczne aspekty edukacji w otoczeniu burzliwym;
- edukacja kulturowa w otoczeniu burzliwym;
- obraz i kierunki przemian zawodu nauczycielskiego;
- nowoczesna szkoła;

b) socjologiczno-prawnym:

- analiza socjologiczna „otoczenia burzliwego”;
- obrzeża wykluczenia społecznego w edukacji;
- prawo jako próba wprowadzenia ładu w „otoczenie burzliwe”;
- koszty jednostkowe i grupowe w niestabilności społecznej;

c) metodycznym:

- edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna w otoczeniu burzliwym — refleksje metodyczne.

Rozważania zawarte w prezentowanej pracy z jednej strony stanowią swoisty rejestr problemów, z jakimi boryka się współczesna oświata, a z drugiej strony mogą być punktem wyjścia pogłębionej, interdyscyplinarnej dyskusji nad kierunkami jej rozwoju.

Redakcja
Magdalena Starzyk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Lidia Szumigala

Copyright © 2008 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1676-5

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 250 + 50 egz. Ark. druk. 31,5.
Ark. wyd. 38,0. Przekazano do łamania w listopadzie 2007 r.
Podpisano do druku w marcu 2008 r. Papier offset.
kl. III, 80 g Cena 65 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: Czerny Marian. Firma Prywatna GREG
Zakład Poligraficzny, ul. Wrocławska 10, 44-100 Gliwice